

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

RAPORT Z EWALUACJI ZEWNĘTRZNEJ WDROŻENIA LOKALNEJ STRATEGII ROZWOJU LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „DZIEDZICTWO I ROZWÓJ”

W raporcie przedstawiono w sposób zwięzły ustalenia i zalecenia poczynione w trakcie przeprowadzania badania ewaluacyjnego LGD „Dziedzictwo i Rozwój” z siedzibą w Zwoleniu.

Zwoleń, czerwiec 2022 r.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Wykonawca:

MM Consult sp. z o.o.

MM CONSULT sp. z o.o.
ul. Płocka 15c lok. 4
01-231 Warszawa
tel. 660 288 138
KRS: 0000813826
REGON 384866265
NIP 5272912031
e-mail: kontakt@strefaplus.com

Zamawiający:

Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”
ul. Wojska Polskiego 78
26-700 Zwoleń
tel. 48 676 20 29
KRS 0000254626
REGON 140547112
NIP 8111729286
e-mail: stowarzyszeniedir@o2.pl
www: www.dir.zwolen.com

Adnotacja:

Usuwanie barier i zapewnienie dostępności dla wszystkich obywateli, w tym przede wszystkim osób doświadczających trudności w mobilności czy percepcji, stanowi jedno z kluczowych zadań państwa urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Niniejszy dokument nie został wyjustowany celem zapewnienia większej dostępności dla osób z niepełnosprawnością wzrokową. Dokument został opracowany zgodnie ze standardami określonymi w Programie Dostępność Plus 2018-2025 mając na uwadze realizację przepisów ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (tj. Dz. U. z 2020 r. poz. 1062). Jeżeli inaczej nie wskazano dane zaprezentowane przedstawione są na grudzień 2021 r.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Spis treści

Rozdział 1. Streszczenie najważniejszych wyników badania.....	4
Rozdział 2. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji.....	5
Rozdział 3. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania.....	8
Rozdział 4. Kontekst realizacji badania	11
Rozdział 5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją.....	12
5.1. Ocena wpływu na główny cel LSR	12
5.2. Ocena wpływu LSR na kapitał społeczny.....	18
5.3. Ocena wpływu LSR na przedsiębiorczość.....	18
5.4. Ocena wpływu LSR na turystykę i dziedzictwo kulturowe	19
5.5. Ocena wpływu LSR na grupy defaworyzowane.....	21
5.6. Ocena wpływu LSR na innowacyjność.....	22
5.7. Ocena realizacji projektów współpracy.....	23
5.8. Ocena funkcjonowania lokalnej grupy działania.....	25
5.9. Ocena procesu wdrażania LSR.....	28
5.10. Wartość dodana podejścia LEADER.....	30
Rozdział 6. Podsumowanie zawierające najważniejsze rekomendacje	32
Spis ilustracji.....	35
Kwestionariusze ankiet tworzone w toku realizacji badania	36

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Rozdział 1. Streszczenie najważniejszych wyników badania

Niniejsze badanie stanowi ewaluację zewnętrzną wykonaną przez niezależnego ewaluatora zgodnie z Wytycznymi Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi nr 10/1/2022 z dnia 31 maja 2022 r. w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Badanie przeprowadzone zostało w okresie od marca do czerwca 2022 r. Raport końcowy zawiera syntetycznie i przekrojowo omówione otrzymane wyniki badania. Rekomendacje przedstawione w raporcie zostały sformułowane na podstawie wniosków wynikających z przeprowadzonych badań, mających pokrycie w informacjach prezentowanych w raporcie końcowym.

Badanie pokazało, że realizacja LSR Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” przebiega zgodnie z planem i jest jak najbardziej zadowalająca. W świetle zgromadzonego materiału badawczego można stwierdzić, że działania prowadzone przez LGD w zakresie realizacji LSR okazały się wartościowe i angażujące dla odbiorców wsparcia mieszkańców terenu LSR zamieszkałego przez blisko 100 tys. osób. Rada LGD dokonała wyboru 75 operacji mieszczących się w limicie środków (w tym uwzględnione protesty) na łączną kwotę 15,6 mln zł. LGD otrzymało trzy tzw. „bonusy”, w związku z czym w okresie wdrożenia LSR następowało podwyższenie wysokości środków finansowych na wsparcie realizacji operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Na realizację projektów konkursowych przeznaczono w sumie 4,3 mln euro tj. 17,2 mln zł, po kursie administracyjnym 1 EUR/4 zł. Środki wydatkowane na koniec 2021 r. wynosiły na podstawie zawartych umów 13,38 mln zł, co stanowiło 77,79% budżetu LSR; natomiast na podstawie wypłaconych środków 11,97 mln zł, co stanowiło 69,61% realizacji budżetu LSR. Odnotowano wpływ projektów konkursowych na rozwój kapitału społecznego obszaru działania LGD, choć realizowane projekty dotacyjne jedynie pośrednio wpływały na budowanie społeczeństwa obywatelskiego na obszarze LSR. Badanie pokazało, że działania LGD wpływają na poprawę sytuacji gospodarczej poprzez ogłaszane nabory wniosków w ramach podejmowania działalności gospodarczej oraz rozwijania działalności gospodarczej, dzięki czemu tworzone są nowe miejsca pracy. Realizacja LSR przyczyniła się w znacznym stopniu do rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LSR „Dziedzictwo i Rozwój”. Analiza danych sprawozdawczych pokazała, że poprzez udzielane dotacje LGD przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego. LGD skutecznie wspierało grupy defaworyzowane realizując skierowane do mieszkańców obszaru LSR działania aktywizujące tj. kursy komputerowe czy warsztaty rękodzielnicze, które wpływały pozytywnie na ograniczenie wykluczenia społecznego. Wsparcie osób zaliczonych do grup defaworyzowanych dokonywało się również poprzez preferencję projektów konkursowych skierowanych do tych zidentyfikowanych w LSR grup mieszkańców. W LGD zrealizowano szereg nowych pomysłów, które mogą zostać uznane za innowacyjne na poziomie lokalnym. W dużej mierze wynikało to z przyjętego kryterium innowacyjności preferującego nowe i ciekawe projekty na skalę LSR. LGD zaplanowało wydatkowanie

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

środków na projekty współpracy na poziomie przekraczającym 3% środków odpowiadających funduszom w ramach poddziałania 19.2, tymczasem lokalne grupy działania mogły ubiegać się o pomoc na projekty współpracy nawet do poziomu 10% środków konkursowych. Oznacza to, że LGD w ograniczonym stopniu skorzystało z możliwości jakie dają środki dedykowane na projekty współpracy. Wydatkowanie środków z poddziałania 19.3 Współpraca na koniec 2021 r. pokazało wysoki stopień realizacji finansowej tego zakresu LSR. Analiza desk research, badania terenowe oraz wywiady ankietowe prowadzone w ramach badania ewaluacyjnego pokazały generalnie bardzo dobrą ocenę działalności i funkcjonowania LGD. Badanie pokazało, że jakość składanych projektów wybieranych we wszystkich obszarach tematycznych była wysoka. W oparciu o dane z monitoringu postępu rzeczowego w zakresie realizacji założonych w LSR wskaźników produktu można jednoznacznie stwierdzić, że strategia jest realizowana zgodnie z przyjętym Planem działania, Planem szkoleń, Planem komunikacji oraz Harmonogramem ogłaszanych naborów wniosków. Główną barierą w realizacji zadań związanych z wdrożeniem działania LEADER była jednak biurokratyzacja związana z procesem wdrażania LSR, która z czasem przesłoniła oddolny charakter podejścia LEADER. Wyniki badania pokazują wpływ działań LGD na rozwój lokalnej społeczności obszaru LSR, co stanowiło o wartości dodanej podejścia LEADER.

Rozdział 2. Opis przedmiotu badania uwzględniający cele i zakres ewaluacji

Celem niniejszego badania była ocena wdrożenia LSR Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” od 2016 roku do końca roku 2021. Niniejsze badanie ewaluacyjne zrealizowane zostało zgodnie z metodologią określoną w Wytycznych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi nr 10/1/2022 z dnia 31 maja 2022 r. w zakresie monitoringu i ewaluacji strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 oraz Podręcznikiem monitoringu i ewaluacji LSR opracowanym przez MRiRW. Badanie ewaluacyjne wdrożenia Strategii Lokalnej Kierowanej przez Społeczność na lata 2014-2020 Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój” z siedzibą w Zwoleniu (LSR) zostało zrealizowane przez firmę MM CONSULT z Warszawy na podstawie zlecenia udzielonego w dniu 15 marca 2022 r.

RLKS (Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność) jest jednym z nowych instrumentów terytorialnych wprowadzonych przez KE, choć w dużej mierze bazującym na tym stosowanym w podejściu LEADER. RLKS ma na celu włączenie społeczności lokalnych w inicjowanie i realizację w sposób partycypacyjny działań rozwojowych, odpowiadających na lokalne wyzwania społeczne, środowiskowe i ekonomiczne, poprzez powołanie na określonym terytorium lokalnych grup działania (LGD) oraz opracowanie i realizację lokalnych strategii rozwoju (LSR). Instrument ten ma partycypacyjny i typowo oddolny charakter, przejawiający się zaangażowaniem lokalnych społeczności i lokalnych partnerów – samorządu, biznesu i sektora pozarządowego – w tworzenie i realizację LSR. Rozporządzenie

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

(UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w artykule 32 określa podstawowe wymagania dla RLKS. Są nimi zastosowanie poniżej szczebla regionalnego, konieczność uwzględnienia lokalnych potrzeb i potencjałów, realizacja przez LGD w oparciu o LSR.

Na poziomie krajowym podstawowym aktem prawnym regulującym zasady wdrożenia LSR jest ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 943) oraz rozporządzenie MRiRW z dnia 24 września 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach poddziałania „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (tj. Dz.U. 2019 poz. 664 z późn. zm.).

Prowadzenie ewaluacji jest jednym z integralnych elementów funkcjonowania LGD i realizacji LSR. W dobie szybkich i trudnych do przewidzenia zmian (zarówno na poziomie globalnym, Unii Europejskiej, jak również krajowym, regionalnym czy lokalnym), szczególnie w długiej perspektywie planowania strategicznego, ryzyko dezaktualizacji założeń i wynikających z nich szczegółowych rozwiązań organizacyjnych, proceduralnych, finansowych jest integralnym elementem wdrażania każdej LSR. Ewaluacja jest działaniem, które może obniżyć to ryzyko i zapobiec wynikającym z niego ewentualnym negatywnym skutkom.

W literaturze tematu można znaleźć wiele definicji ewaluacji, podkreślających różne aspekty samego procesu ewaluacji, uwypuklających jej zróżnicowane cele czy też odmienne kryteria samego momentu oceny. Najszerzej ujmując, ewaluacja to systematyczne badanie społeczno-ekonomiczne oceniające jakość i wartość programów publicznych¹. Według Komisji Europejskiej ewaluacja to „ocena interwencji publicznej pod kątem jej rezultatów, oddziaływania oraz potrzeb, które ma spełniać/miała zaspokoić”². Ewaluacja jest standardem współczesnego zarządzania w sektorze publicznym – stanowi integralny element zarządzania przez cele i działania (Management by objectives, Activity-Based Management)³ oraz

---

¹ Użycie angielskiego terminu jest bardziej wskazane z kilku powodów. „Ewaluacja” jest procesem. „Ocena” jest tylko jednym z elementów tego procesu. Według niektórych podejść osąd nie zawsze jest kluczowy w procesie ewaluacji, a może być nawet pominięty (akcent stawia się wtedy na interakcje i animacje negocjacji pomiędzy uczestnikami programu). Użycie terminu „ocena” koncentruje uwagę wyłącznie na jednym elemencie, przypisując mu cechy całego procesu, a także wyłącza cały szereg alternatywnych podejść. Wreszcie, po trzecie, „ewaluacja” to nie tylko pojedyncze działanie, ale dziedzina wiedzy. Jak zauważa Kierzkowski (Kierzkowski T., Ocena (ewaluacja) programów i projektów o charakterze społeczno-gospodarczym w kontekście przystąpienia Polski do Unii Europejskiej, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2002, s. 10), ze względu na semantycznych trudno byłoby więc określać terminem „ocena” zespół koncepcji teoretycznych.

² European Commission, Focus on Results: Strengthening Evaluation of Commission Activities, SEC2000/1051, European Commission 2000.

³ Dahler-Larsen P., „Evaluation in public management”, w: E. Ferlie, L.E. Lynn, C. Pollitt (red.), The Oxford Handbook of Public Management, s. 615–639, Oxford University Press, Oxford 2005; Heinrich C.J., „Measuring public sector performance”, w: G. Peters, J. Pierre (red.), Handbook of Public Administration, s. 25–37, Sage Publications, London 2003; Wollmann H., Evaluation in Public Sector Reform: Concepts and Practice in International Perspective, Edward Elgar, Cheltenham 2003.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

promowanego w UE do końca lat 90-tych „Przejrzystego i efektywnego zarządzania” (Sound and Efficient Management)⁴.

W wyniku konceptualizacji celów badawczych wskazano zakres raportu z badania obejmujący poniższe obszary analizy:

Tabela 1 Obszary i pytania badawcze badania ewaluacji zewnętrznej

Obszar analizy	Pytanie badawcze
Ocena wpływu na główny cel LSR (jeśli inny niż obszary poniżej)	<ul style="list-style-type: none"> Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?
Ocena wpływu na kapitał społeczny	<ul style="list-style-type: none"> Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne? W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?
Przedsiębiorczość	<ul style="list-style-type: none"> W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości? Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?
Turystyka i dziedzictwo kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego? W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?
Grupy defaworyzowane	<ul style="list-style-type: none"> Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup? Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego? Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?
Innowacyjność	<ul style="list-style-type: none"> W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne? Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?

⁴ European Commission, Focus on Results..., op.cit.; European Commission, Implementing Activity-Based Management in the Commission, SEC(2001)1197/6 & 7, European Commission 2000; European Commission, White Paper on European Governance – Report of the Working Group Evaluation & Transparency, Working Group 2B, European Commission 2001, http://europa.eu.int/comm/governance/index_en.htm.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Projekty współpracy	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy? ▪ Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?
Ocena funkcjonowania LGD	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR? ▪ Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)? ▪ Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?
Ocena procesu wdrażania Wartość dodana podejścia LEADER	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem? ▪ Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów? ▪ Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)? ▪ Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach? ▪ Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie? ▪ Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany? ▪ Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia? ▪ Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Wytycznych MRiRW 5/3/2017

Rozdział 3. Opis metodologii wraz z opisem sposobu realizacji badania

W ramach badania dokonano analizy danych zastanych udostępnionych przez LGD, analizy dokumentów i materiałów sprawozdawczych, dokumentacji z naborów wniosków. Przeprowadzono również badanie ilościowe z mieszkańcami gmin członkowskich w formie badania internetowego CAWI (ang. Computer-Assisted Web Interview – wspomagany komputerowo wywiad przy pomocy strony WWW) z mieszkańcami obejmującymi każdą z gmin członkowskich oraz CAWI z członkami stowarzyszenia. Badania kwestionariuszowe trwało w okresie od 22 kwietnia 2022 r. do 1 czerwca 2022 r. Łącznie w badaniu udział wzięło

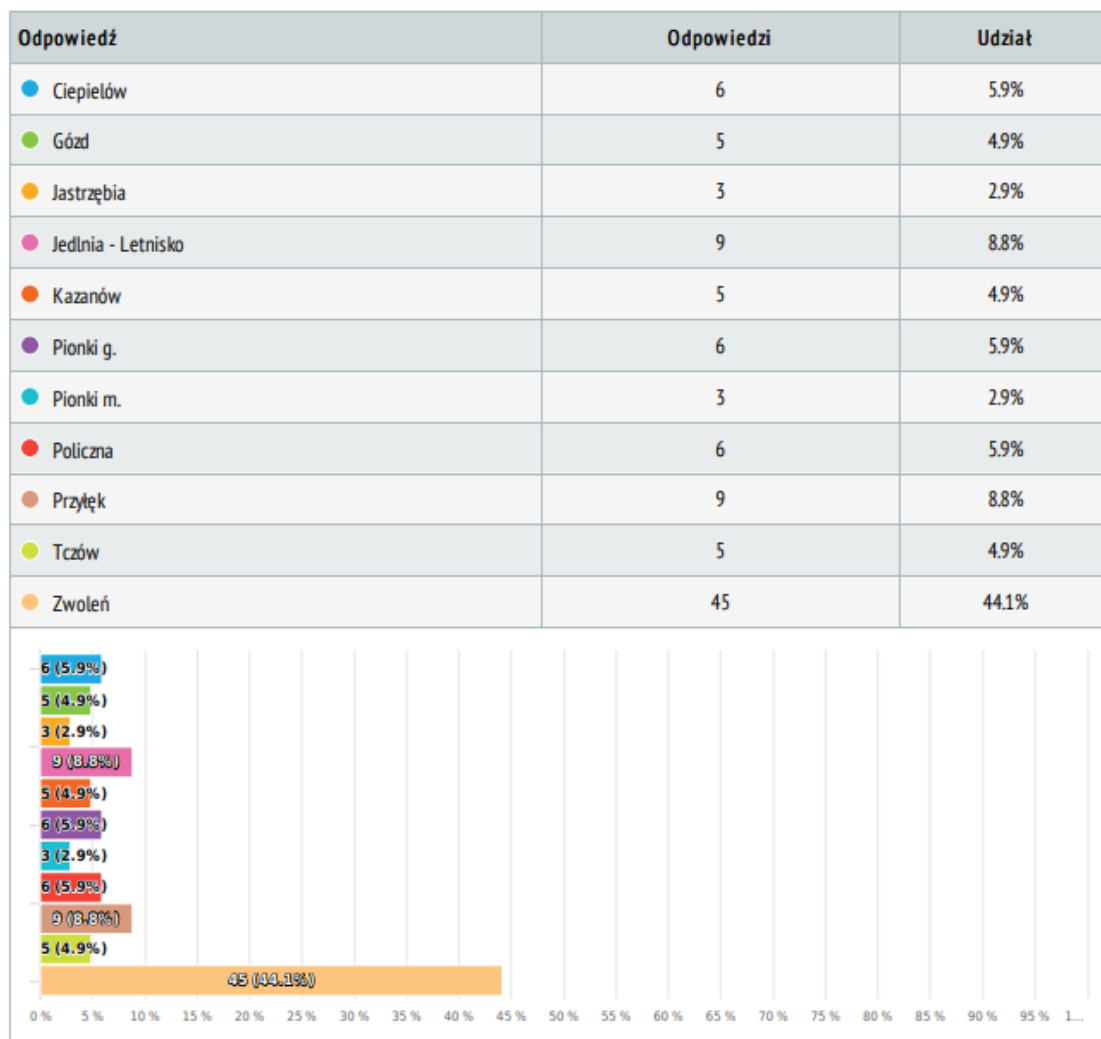

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

102 mieszkańców z gmin członkowskich LGD, z czego najwięcej badanych zamieszkiwało Gminę Zwolen.

Wykres 1 Metryczka badania kwestionariuszowego z mieszkańcami obszaru LSR– miejsce zamieszkania uczestnika badania

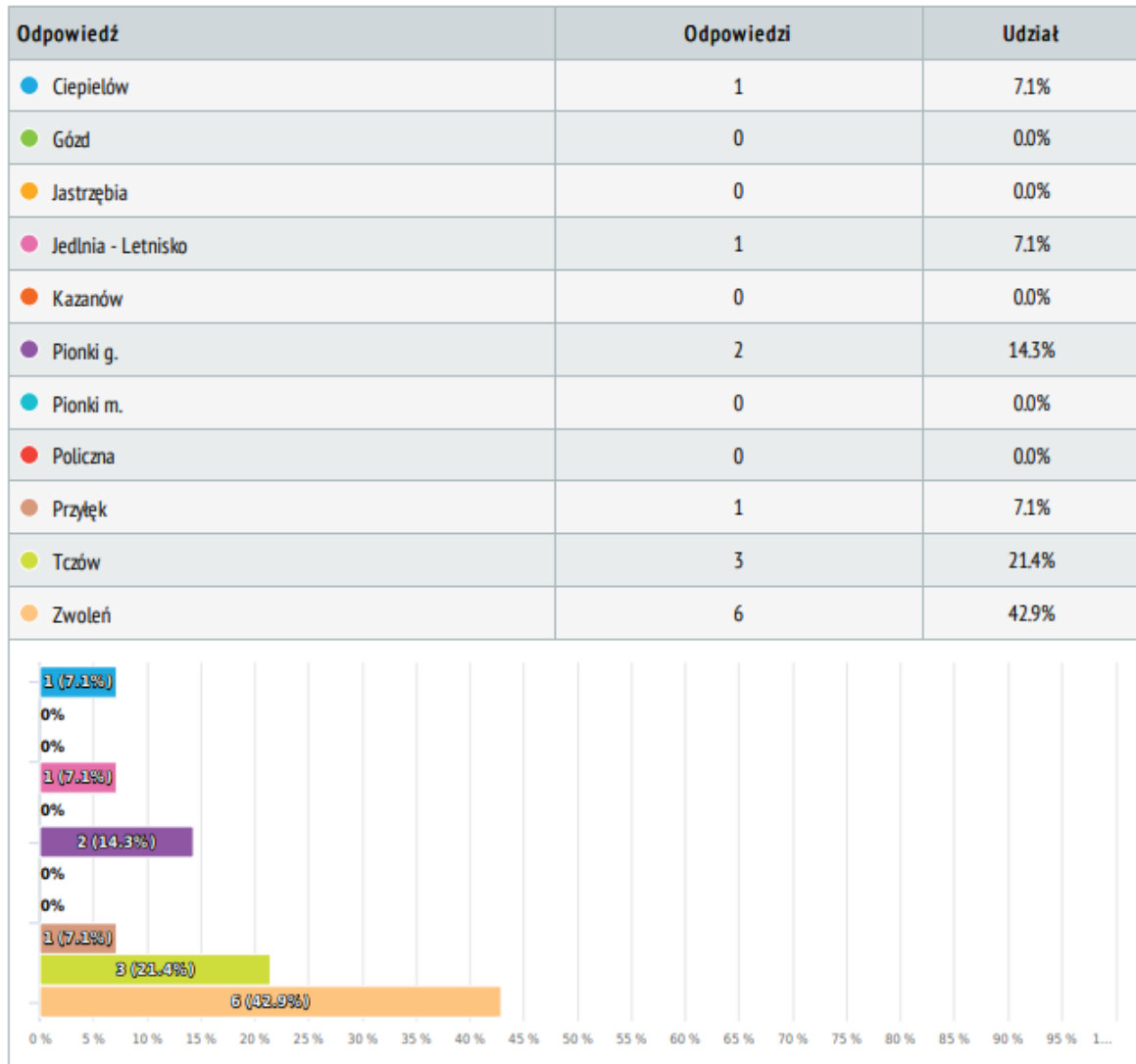
Źródło: badanie CAWI mieszkańców obszaru LSR n=102

Z kolei – w badaniu CAWI z członkami stowarzyszenia (tzw. ankieta zarządcza) dotyczącej funkcjonowania i procedur udział wzięło 18 członków stowarzyszenia, również w większości ze Zwolenia.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Wykres 2 Metryczka badania kwestionariuszowego z członkami stowarzyszenia – miejsce zamieszkania uczestnika badania

Źródło: badanie CAWI z członkami stowarzyszenia n=18

Uzupełnieniem metod jakościowych i analizy *desk research* były metody jakościowe badania w formie wywiadów pogłębionych z członkami zarządu LGD oraz warsztat refleksyjny podsumowujący badanie, który miał miejsce 15 czerwca 2022 r. w siedzibie LGD w Zwoleniu.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Rozdział 4. Kontekst realizacji badania

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Dziedzictwo i Rozwój” realizowana jest na podstawie umowy ramowej zawartej z Samorządem Województwa Mazowieckiego. Obszar LSR obejmuje 11 gmin województwa mazowieckiego. Gminy te wchodzą w skład trzech powiatów tj. powiatu lipskiego: (Ciepielów), powiatu radomskiego (Gózd, Jastrzębia, Jedlnia-Letnisko, Pionki, Miasto Pionki) oraz powiatu zwoleńskiego (Kazanów, Policzna, Przyłek, Tczów, Zwolen).

Mapa 1 Mapa obszaru LSR Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój”

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”, str. 3

LSR przewiduje jednofunduszowy charakter realizacji strategii zakładając finansowanie celów strategii z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Na ten cel wydatkowanych zostanie do końca okresu programowania tj. II połowa 2023 roku kwota 5,1 mln EUR.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Tabela 2 Budżet LSR „Dziedzictwo i Rozwój” wg stanu na koniec roku 2021

Zakres wsparcia	Wsparcie finansowe (EU)					Razem EFSI
	PROW	RPO		PO RYBY	Fundusze wiodące	
		EFSD	EFRR			
Realizacja LSR (art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013)	4 300 500,00			0		4 300 500,00
Współpraca (art. 35 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 1303/2013)	137 500,00			0		137 500,00
Koszty bieżące (art. 35 ust. 1 lit. d rozporządzenia nr 1303/2013)	588 160,00		0	0	0	588 160,00
Aktywizacja (art. 35 ust. 1 lit. e rozporządzenia nr 1303/2013)	137 500,00		0	0	0	137 500,00
Razem	5 163 660,00		0	0	0	5 163 660,00

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”, str. 55

LGD zaplanowała w swojej LSR realizację dwóch projektów współpracy, w tym jednego dotyczącego współpracy międzynarodowej określając cele i wskaźniki LSR jakie te projekty będą realizować. Na przedsięwzięcia z tego zakresu zaplanowano w ramach poddziałania 19.3 wydatkowanie ma zostać niespełna 3,1 % środków budżetu środków przewidzianych w ramach poddziałania 19.2. Wysokość środków na wsparcie funkcjonowania LGD ustalono w całości z PROW w ramach poddziałania 19.4 PROW. Poniżej wskazano opis wyników badania wraz z ich interpretacją.

Rozdział 5. Opis wyników badania wraz z ich interpretacją

5.1. Ocena wpływu na główny cel LSR

Niniejszy podrozdział zawiera odpowiedź na pytania ewaluacyjne: Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?

Badanie pokazało, że realizacja LSR przebiega zgodnie z planem i jest jak najbardziej zadowalająca. W świetle zgromadzonego materiału badawczego można stwierdzić, że działania prowadzone przez LGD w zakresie realizacji LSR okazały się wartościowe i

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

angażujące dla odbiorców wsparcia mieszkańców terenu LSR zamieszkałego przez blisko 100 tys. osób.

Zgodnie ze zaktualizowanym harmonogramem planowanych naborów wniosków w latach 2016-2021 ogłoszono 19 naborów wniosków w ramach 4 zakresów tematycznych: Podejmowanie działalności gospodarczej, Rozwijanie działalności gospodarczej, Infrastruktura turystyczna, kulturalna i rekreacyjna oraz Zachowanie dziedzictwa lokalnego. W latach 2016 - 2021 do biura LGD w sumie złożono 120 wniosków o przyznanie pomocy na łączną wnioskowaną kwotę 23,8 mln zł, co stanowi ponad 115% zaplanowanej alokacji środków wraz z dodatkowymi środkami pozyskanymi przez stowarzyszenie na realizację celów statutowych stowarzyszenia. Rada LGD dokonała wyboru 75 operacji mieszczących się w limicie środków (w tym uwzględnione protesty) na łączną kwotę 15,6 mln zł. LGD otrzymało trzy tzw. „bonusy”, w związku z czym w okresie wdrożenia LSR następowало podwyższenie wysokości środków finansowych na wsparcie realizacji operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność. Na realizację projektów konkursowych przeznaczono w sumie 4,3 mln euro tj. 17,2 mln zł, po kursie administracyjnym 1 EUR/4 zł. Środki wydatkowane na koniec 2021 r. wynosiły na podstawie zawartych umów 13,38 mln zł, co stanowiło 77,79% budżetu LSR; natomiast na podstawie wypłaconych środków 11,97 mln zł, co stanowiło 69,61% realizacji budżetu LSR.

Analiza wskaźników oddziaływania wg. stanu na koniec 2021 r. pokazała satysfakcjonujący poziom realizacji celów ogólnych LSR, co prezentuje poniższa tabela:

Tabela 3 Realizacja wskaźników oddziaływania LSR wg. stanu na koniec roku 2021

Wskaźniki oddziaływania dla celu ogólnego	Jednostka miary	Stan początkowy 2015 rok	Stan docelowy na 2023	Stan na 2021	Stopień realizacji
Cel ogólny	Tworzenie potencjału dla rozwoju lokalnej gospodarki i tworzenia miejsc pracy				
Wzrost dochodu podatkowego gmin obszaru LGD w przeliczeniu na jednego mieszkańca	zł	743,36	920,00	1119,72	+376,36 zł
Cel ogólny	Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR				
Wzrost jakości życia mieszkańców poprzez poprawę warunków sprzyjających aktywności	Stopień zadowolenia mieszkańców z miejsca zamieszkania	0,27 (27%)	0,56 (56%)	70,6% suma odpowiedzi (zdecydowanie tak i raczej tak) z ankiety CAWI skierowanej do mieszkańców obszaru LSR, n=102	+14,6%
Cel ogólny	Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR				

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Wzrost konkurencyjności na rynku pracy	osoba	0	220	220 Liczba podmiotów którym udzielono doradztwa w ramach projektu współpracy MultiCEL	Poziom osiągnięty
--	-------	---	-----	--	-------------------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych monitoringowych LSR

W oparciu o dane z monitoringu postępu rzeczowego i finansowego w zakresie realizacji założonych w LSR wskaźników produktu i rezultatu można stwierdzić, że strategia jest realizowana zgodnie z założeniami. Większość wskaźników została osiągnięta, natomiast te których wartość docelowa nie została osiągnięta zostaną zrealizowane do II połowy 2023 roku.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Tabela 4 Realizacja wskaźników produktu i rezultatu dla celów i przedsięwzięć LSR wg. stanu na koniec roku 2021

CEL OGÓLNY 1 Tworzenie potencjału dla rozwoju lokalnej gospodarki i tworzenie miejsc pracy									
Cel szczegółowy 1.1 Rozwój lokalnej przedsiębiorczości									
Przedsięwzięcie 1.1.1 Tworzenie i rozwój przedsiębiorstw		Jednostka miary	Wartość końcowa 2023	Stan na grudzień 2021	Stopień realizacji	Planowane wsparcie na lata 2016-2023 (EU/zł)	Przyznana kwota pomocy wg umowy z SW (zł)	Ostateczna kwota refundacji (zł)	Stopień realizacji
Wskaźniki produktu	Liczba nowo powstałych przedsiębiorstw	sztuka	37	16	43%	647 500,00 2 590 000,00	1 260 000,00	1 218 000,00	96%
	Liczba przedsiębiorstw objętych wsparciem w zakresie rozwoju	sztuka	24	19	79%	1 390 313,16 5 561 252,64	5 830 856,00	5 223 169,65	89%
RAZEM CEL OGÓLNY 1						2 037 813,16 8 151 252,64	7 090 856,00	6 441 169,65	90%
CEL OGÓLNY 2 Rozwój lokalnych inicjatyw elementem zrównoważonego rozwoju obszaru LSR									
Cel szczegółowy 2.1 Rozwój infrastruktury służącej lokalnym inicjatywom									
Przedsięwzięcie 2.1.1 Budowa lub przebudowa niekomercyjnej infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej		Jednostka miary	Wartość końcowa 2023	Stan na grudzień 2021	Stopień realizacji	Planowane wsparcie na lata 2016-2023 (EU/zł)	Przyznana kwota pomocy wg umowy z SW (zł)	Ostateczna kwota refundacji (zł)	Stopień realizacji
Wskaźnik produktu	Liczba nowych lub przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej, kulturalnej i rekreacyjnej	sztuka	64	47	73%	2 239 702,71 8 958 810,84	6 191 191,38	5 483 465,67	88%
	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	sztuka	1	0	0%	97 500,00 390 000,00	332 105,00	0,00	0%
Cel szczegółowy 2.2 Promocja walorów i dziedzictwa obszaru LSR									
Przedsięwzięcie 2.2.1 Organizacja przedsięwzięć o charakterze promocyjnym		Jednostka miary	Wartość końcowa 2023	Stan na grudzień 2021	Stopień realizacji	Planowane wsparcie na lata 2016-2023 (EU/zł)	Kwota wydatkowana,	Stopień realizacji	

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

							stan na grudzień 2021 (zł)		
Wskaźnik produktu	Liczba egzemplarzy opracowanych i wydanych publikacji informacyjnych i promocyjnych dotyczących obszaru LGD	sztuka	17 500	15 909	90%	20 425,00 81 700,00	45 614,94	55%	
Cel szczegółowy 2.3 Pobudzenie zaangażowania mieszkańców dla oddolnych inicjatyw									
Przedsięwzięcie 2.3.1 Wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji LSR		Jednostka miary	Wartość końcowa 2023	Stan na grudzień 2021	Stopień realizacji	Planowane wsparcie na lata 2016-2023 (EU/zł)	Kwota wydatkowana, stan na grudzień 2021 (zł)	Stopień realizacji	
Wskaźnik produktu	Liczba zorganizowanych spotkań	sztuka	29	37	127%	11 350,00 45 400,00	11 180,99	24%	
Przedsięwzięcie 2.3.2 Inicjatywy integrujące i aktywizujące społeczność		Jednostka miary	Wartość końcowa 2023	Stan na grudzień 2021	Stopień realizacji	Planowane wsparcie na lata 2016-2023 (EU/zł)	Przyznana kwota pomocy wg umowy z SW (zł)	Ostateczna kwota refundacji (zł)	Stopień realizacji
Wskaźnik produktu	Liczba wydarzeń integrujących i aktywizujących mieszkańców obszaru	sztuka	2	1	50%	22 984,13 91 936,52	100 000,00	50 000,00	50%
			47	51	108%	103 100,00 412 400,00	Kwota wydatkowana, stan na grudzień 2021 (zł)	Stopień realizacji	
					220 045,27	53%			
RAZEM CEL OGÓLNY 2						2 495 061,84 9 980 247,36	6 900 137,58	5 810 306,87	84%

CEL OGÓLNY 3 Wspieranie włączenia społecznego i aktywizacja mieszkańców obszaru LSR

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Cel szczegółowy 3.1 Podniesienie kompetencji mieszkańców obszaru LSR									
Przedsięwzięcie 3.1.1 Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych mieszkańców LGD poprzez szkolenia i kursy, w tym z zakresu ochrony środowiska i zmian klimatycznych		Jednostka miary	Wartość końcowa 2023	Stan na grudzień 2021	Stopień realizacji	Planowane wsparcie na lata 2016-2023 (EU/zł)	Kwota wydatkowana, stan na grudzień 2021 (zł)	Stopień realizacji	
Wskaźnik produktu	Liczba przeprowadzonych szkoleń	sztuka	8	7	87%	2 625,00 10 500,00	6 399,99	60%	
Przedsięwzięcie 3.1.2 Bieżące wsparcie w zakresie doradztwa zawodowego, ze szczególnym uwzględnieniem grup defaworyzowanych		Jednostka miary	Wartość końcowa 2023	Stan na grudzień 2021	Stopień realizacji	Planowane wsparcie na lata 2016-2023 (EU/zł)	Przyznana kwota pomocy wg umowy z SW (zł)	Ostateczna kwota refundacji (zł)	Stopień realizacji
Wskaźnik produktu	Liczba zrealizowanych projektów współpracy	sztuka	1	1	100%	40 000,00 160 000,00	160 000,00	151 054,72	94%
RAZEM CEL OGÓLNY 3						42 625,00 170 500,00	166 399,99	157 454,71	94%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych monitoringowych biura LGD

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

5.2. Ocena wpływu LSR na kapitał społeczny

Niniejszy podrozdział zawiera odpowiedź na pytania ewaluacyjne: Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne? W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?

Odnotowano wpływ projektów konkursowych na rozwój kapitału społecznego obszaru działania LGD, choć realizowane projekty dotacyjne jedynie pośrednio wpływały na budowanie społeczeństwa obywatelskiego na obszarze LSR. Duże znaczenie miały konkursy obejmujące różne dziedziny życia społecznego, które aktywizują społeczności lokalne, umożliwiają zaspokajanie potrzeb społecznych i kulturalnych, przyczyniają się do zachowania tożsamości społeczności wiejskiej oraz kultywowania tradycji, poprawiają jakość życia mieszkańców i integrują społeczność. Wsparcie kapitału społecznego następowało za to bezpośrednio dzięki prowadzonym działaniom animacyjnym przez LGD. Badanie ankietowe prowadzone na grupie mieszkańców obszaru LSR pokazało wysoki poziom kapitału społecznego mieszkańców (65% badanych n=102 wskazało, że osobiście korzystało z projektów finansowanych ze środków unijnych takich jak szkolenia, spotkania, festyny). W ocenie 68% uczestników badania ankietowego ww. wydarzenia cieszą się zainteresowaniem mieszkańców. Wysoki odsetek osób uczestniczących w projektach skierowanych do mieszkańców utrzymał się nawet pomimo pandemii COVID-19.

Badania ankietowe z mieszkańcami obszaru LSR (n=102), pokazało że projekty skierowane na rozwój kapitału społecznego nie są priorytetowym obszarem zainteresowania mieszkańców (jedynie 17% wskazań dotyczyło takiego typu projektów), w pierwszej kolejności widzieliby projekty infrastrukturalne i drogowe, a dopiero w dalszej kolejności projekty aktywizujące lokalną społeczność.

Rekomendacja: W następnym okresie programowania WPR na lata 2023-2027 wspieranie rozwoju kapitału społecznego należałoby realizować, w szczególności poprzez aktywizację społeczności lokalnej za pomocą organizacji imprez o charakterze integracyjnym, aktywizacyjnym i promocyjnym. Działania dotyczące promocji dziedzictwa kulturowego i rozwoju kapitału społecznego powinny bazować wokół związków z Janem Kochanowskim tj. Sycyna – Czarnolas-Zwoleń, zestaw projektów odbudowy i rozbudowy przestrzeni wokół zabytków i powiązanie ich z Janowcem, Siecią Szkół i Instytucji im Jana Kochanowskiego.

5.3. Ocena wpływu LSR na przedsiębiorczość

Niniejszy podrozdział zawiera odpowiedź na pytania ewaluacyjne: W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości? Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?

Badanie pokazało, że działania LGD wpływają na poprawę sytuacji gospodarczej poprzez ogłaszane nabory wniosków w ramach podejmowania działalności gospodarczej oraz rozwijanie działalności gospodarczej, dzięki czemu tworzone są nowe miejsca pracy. Realizacja LSR przyczyniła się w znacznym stopniu do rozwoju przedsiębiorczości na obszarze

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

LSR „Dziedzictwo i Rozwój”. LGD ogłaszało sukcesywnie nabory wniosków na podejmowanie działalności gospodarczej (kwota premii 70 tys. zł) i rozwój działalności gospodarczej. W niemalże każdym z ogłaszanych konkursów ilość złożonych wniosków w znacznym stopniu przewyższa dostępną alokację środków, co świadczy o dużym zapotrzebowaniu na środki zewnętrzne.

Użytecznym rozwiązaniem przyjętym do oceny operacji było składanie fiszek projektowych. W dokumencie tym Wnioskodawca wskazywał syntetyczne informacje o zakresie operacji i odnosił się do lokalnych kryteriów wyboru stosowanych w danym naborze. Fiszka projektowa spełniała rolę dodatkowego uzasadnienia wniosku. Nie rekomenduje się zmiany tego mechanizmu w kolejnym okresie programowania, warto jednak rozważyć zmianę nazewnictwa tego dokumentu na „Uzasadnienie zgodności operacji z lokalnymi kryteriami rozwoju”, gdyż pojęcie fiszki kojarzyć się może z dokumentem składanym przed naborem celem doradztwa, tak jak np. dzieje się to w sąsiednim LGD „Razem dla Radomki”.

Analizując poziom zawartych umów obejmujących projekty na podejmowanie działalności gospodarczej (premie), wydatkowano 1,26 mln zł, co stanowiło 48,65% budżetu LSR, natomiast na poziomie wypłaconych beneficjentom środków zrealizowano budżet LSR to kwota 1,21 mln zł, co stanowiło 47,03% realizacji budżetu LSR. Podobnie wysoki poziom realizacji finansowej odnotowano w zakresie rozwoju działalności gospodarczej 5,8 mln zł, co stanowi 104,85% realizacji budżet LSR, 5,2 mln zł na podstawie wypłaconych środków, co stanowi 93,92% realizacji budżetu LSR.

Badania terenowe pokazały, że dzięki pozyskanym środkom mieszkańcy mogli realizować swoje potrzeby i osiągać zyski z prowadzenia działalności gospodarczej. Zwiększenie przedsiębiorczości wśród mieszkańców przełoży się na ich dochodowość, a co za tym idzie podniesienie standardów życia. Nowe, atrakcyjne miejsca pracy spowodują zmniejszenie emigracji zarobkowej z obszaru oraz stworzą lepsze warunki do życia. Badanie ankietowe CAWI (n=102) pokazuje, że jedynie 13% mieszkańców rozważyło zmianę miejsca zamieszkania, najczęstszym powodem (58% wskazań) był brak perspektyw zawodowych.

Rekomendacja: Badania ankietowe mieszkańców obszaru LSR pokazały umiarkowane zainteresowanie mieszkańców Działaniami ułatwiającymi założenie i prowadzenie działalności gospodarczej (n=102 25% wskazań). Taki wynik badań społecznych może wskazywać na potrzebę realizacji projektów pośrednio pozwalających na wspieranie przedsiębiorczości np. rozbudowa systemu dróg lokalnych – 35% wskazań w badaniu ankietowym.

5.4. Ocena wpływu LSR na turystykę i dziedzictwo kulturowe

Niniejszy podrozdział zawiera odpowiedź na pytania ewaluacyjne: W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego? W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Analiza danych sprawozdawczych pokazała, że poprzez udzielane dotacje LGD przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego na terenie obszaru LSR. Projekty infrastrukturalne, na realizację których udzielono dotacji ze środków pomocowych pozytywnie wpłynęły na rozwój obszaru LSR. Projekty te wpłynęły na rozwój każdej z gmin członkowskich LGD, które borykały się z problemami ograniczonej jakości lub brakiem infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej, słabą ofertą promocyjną lub niewystarczającą ofertą spędzania czasu wolnego.

Umowy o dofinansowanie dotyczące projektów odnoszących się do infrastruktury gminnej oraz w zakresie promocji obszaru zostały zawarte na kwotę 6,2 mln zł. Wydatkowana kwota środków pochodzących z budżetu LGD stanowi 61,13% zaplanowanych na ten cel środków finansowych na cały okres programowania. Ze wskazanej kwoty zawartych umów do końca 2021 roku przelanych na konto beneficjentów zostało 5,5 mln zł. Z tych środków wybudowanych lub przebudowanych zostało 37 obiektów sportowych oraz rekreacyjnych. Z nowych lub przebudowanych obiektów skorzystało 37 tys. mieszkańców. Odnotowano zatem wzrost o 7 tys. osób liczby osób korzystających z przebudowanej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej, w stosunku do lat poprzednich.

Badanie ankietowe przeprowadzone z mieszkańcami obszaru (n=102) pokazało, że ponad 80% mieszkańców korzystało z nowej infrastruktury bądź obiektów finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku. W ocenie 83% badanych projekty związane z poprawą infrastruktury wiejskiej cieszyły się dużym zainteresowaniem mieszkańców. Gminy chętnie korzystały z możliwości składania wniosków w ogłaszanych naborach przez LGD. W wyniku realizowanych projektów znacząco została rozszerzona oferta spędzania wolnego czasu w ogólnodostępnych miejscach turystycznych, rekreacyjnych i kulturalnych. Poprzez poprawę warunków sprzyjających aktywności mieszkańców nastąpił bowiem wzrost ich jakości życia.

Dziedzictwo kulturowe niematerialne wzmacniane było poprzez kultywowanie i prezentację autentycznych ludowych zwyczajów, wierzeń i potraw. Ze środków dotacyjnych propagowano wiedzę i podtrzymywano lokalną tradycję. W tym zakresie można wskazać na szereg ciekawych publikacji wydanych przez LGD tj. album zatytułowany „Nad Iłżanką i Zwolenką”, czy też film promocyjny pt. „Jan Kochanowski - Sycyna- gniazdo ojczyste Jana Kochanowskiego”. Film ten jest dostępny na platformie YouTube [Jan Kochanowski - Sycyna-gniazdo ojczyste Jana Kochanowskiego](#). Wszystkie natomiast publikacje LGD dostępne są do pobrania na stronie internetowej LGD [lokalna grupa działania "Dziedzictwo i Rozwój"](#).

Rekomendacja: Zrealizowane projekty infrastrukturalne pozytywnie wpłynęły na rozwój całego obszaru LSR. Badania internetowe z mieszkańcami obszaru LSR (n=102) pokazały, że w przypadku otrzymania dodatkowych środków na realizację LSR w pierwszej kolejności powinny one być kierowane na projekty obejmujące budowę lub modernizację infrastruktury sportowej, promocje obszaru i dziedzictwa kulturowego oraz infrastruktury i oferty kulturalnej lokalnej. W kolejnym okresie programowania na lata 2023-2027 szczególną uwagę należy zatem zwrócić na identyfikację i wspieranie projektów

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

stymulujących tożsamość kulturową obszaru. Obszar LSR związany jest z postacią Jana Kochanowskiego. Jan Kochanowski był niewątpliwie jednym z najznakomitszych twórców czasów renesansu w Europie, świetnym poetą słowiańskim. Zawdzięczamy mu rozwój polskiego języka literackiego. Zwoleń będący siedzibą LGD jest miastem blisko związanym z osobą Jana Kochanowskiego. Jan Kochanowski urodził się w Sycynie koło Zwolenia. To tutaj znajdowało się drugie (po poznańskim) probostwo, którym tytularnie zarządzał Jan z Czarnolasu. W Zwoleniu również spoczywają jego doczesne szczątki złożone w krypcie pod podłogą późnogotyckiego kościoła parafialnego pw. Podwyższenia Krzyża Świętego. Doświadczenia mijającego okresu programowania na lata 2014-2020 pokazują zatem zasadność kontynuacji działań kulturowych bazujących na potencjale osoby słynnego mieszkańca terenu, na którym działa LGD.

5.5. Ocena wpływu LSR na grupy defaworyzowane

Niniejszy podrozdział zawiera odpowiedź na pytania ewaluacyjne: Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup? Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego? Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?

LGD skutecznie wspierało grupy defaworyzowane realizując skierowane do mieszkańców obszaru LSR działania aktywizujące tj. kursy komputerowe, czy warsztaty rękodzielnicze, które wpływały pozytywnie na ograniczenie wykluczenia społecznego. Wsparcie osób zaliczonych do grup defaworyzowanych dokonywało się również poprzez preferencję projektów konkursowych skierowanych do tych zidentyfikowanych w LSR grup mieszkańców. W celu wsparcia mieszkańców, którzy mieli problemy w dostępie do rynku pracy LGD zidentyfikowało grupy defaworyzowane tj. mieszkańcy małych miejscowości, młodzież w wieku od 15-go do 25-go roku życia, kobiety oraz osoby 50+ oraz osoby długotrwale bezrobotne. W ramach procedury oceny i wyboru operacji LGD stosowało kryteria preferujące operacje skierowane do ww. grup osób.

Na podstawie danych monitoringowych na koniec 2021 r. utworzonych zostało 16 nowych miejsc pracy skierowanych do osób z grup defaworyzowanych, z czego 1 zostało stworzone przez wnioskodawcę zaliczonego do grupy osoby niepełnosprawne – posiadające orzeczenie o niepełnosprawności. Pośród nowych miejsc pracy 2 były to miejsca pracy stworzone dla osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP, 5 – dla osób powyżej 50 roku życia oraz 2 – dla osób młodych, które nie ukończyły 25-go roku życia. Z kolei – w zakresie rozwoju istniejącej działalności gospodarczej utworzono 44,85 nowych miejsc pracy oraz utrzymanych zostało 192,62 istniejących miejsc pracy. Spośród nowych miejsc pracy w zakresie istniejących firm 1 miejsce pracy zostało utworzone dla osoby z niepełnosprawnością posiadającej orzeczenie o niepełnosprawności, 6,5 miejsc pracy były to miejsca pracy dla osób bezrobotnych zarejestrowanych w PUP przed podjęciem zatrudnienia we wspartej firmie, 6 – były to osoby powyżej 50-go roku życia oraz 6,85 – były to osoby młode do ukończenia 25 lat.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Rekomendacja: Badanie pokazało skuteczność działań LGD skierowanych do grup defaworyzowanych mających utrudniony dostęp do rynku pracy. W kolejnym okresie programowania środków skierowanych na rozwój obszarów wiejskich zasadne będzie kontynuowanie wsparcia grup defaworyzowanych. Poza funduszami rolniczymi pomocą mogą być środki dostępne na poziomie regionalnym w ramach FEM 2021-2027, gdzie planuje się dedykowane nabory dla lokalnych grup działania z woj. mazowieckiego. Cel szczegółowy (CS) wskazany w FEM 2021-2027, w ramach którego planuje się wsparcie dla LGD to zarówno EFS+ gdzie zaplanowano alokację regionalną rządu 8 mln EUR, jak i EFRR z kwotą całkowitej alokacji 15 mln EUR. Łącznie zaplanowano wydatkowania 23 mln EUR na operacje składane przez LGD z województwa mazowieckiego w ramach dedykowanych środków regionalnych. Środki FEM 2021-2027 obejmować będą Priorytet VII – Fundusze Europejskie dla nowoczesnej i dostępnej edukacji na Mazowszu CS 4g (EFS+ - edukacja), Priorytet VIII – Fundusze Europejskie dla aktywnej integracji oraz rozwoju usług społecznych i zdrowotnych na Mazowszu CS 4h (EFS+ – włączenie społeczne), CS 4k (EFS+ – włączenie społeczne), CS 4l (EFS+ – włączenie społeczne) oraz Priorytet V – Fundusze Europejskie dla wyższej jakości życia na Mazowszu CS 4vi (EFRR- kultura i turystyka). Powyżej zaprezentowane środki przeznaczone na realizację celów społecznych mogą stanowić uzupełnienie funduszy z PS WPR 2023-2027, którymi będą zarządzać lokalne grupy działania w nowym okresie programowania. Nie wszystkie jednak LGD będą zainteresowane wsparciem z dotacją 65% w obszarze strefy Mazowsza centralnego i 85% w pozostałej strefie Mazowsza. Zakładając, że nie więcej niż 30% LGD skorzysta z możliwości ubiegania się o dodatkowe środki konkursowe dostępne z FEM 2021-2027 można założyć, że do pozyskania przez LGD w kolejnym okresie będzie ok. 2,3 mln EUR, co przy kursie realnym 4,6 zł/EUR wynosić będzie co najmniej 10 mln zł dodatkowych środków w ramach lokalnej strategii rozwoju.

5.6. Ocena wpływu LSR na innowacyjność

Niniejszy podrozdział zawiera odpowiedź na pytania ewaluacyjne: W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne? Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?

W mijającym okresie programowania LGD zrealizowało szereg nowych pomysłów, które mogą zostać uznane za innowacyjne na poziomie lokalnym. W dużej mierze wynikało to z przyjętego kryterium innowacyjności preferującego nowe i ciekawe projekty na skalę obszaru LSR. Większość przedsięwzięć preferowanych przez LGD w ramach kryterium innowacyjności była ukierunkowana na poprawę przestrzeni publicznej, dostosowanie jej zagospodarowania do zwiększania integracji społecznej oraz zwiększenia możliwości czynnego odpoczynku poprzez budowę infrastruktury turystyczno- sportowo- rekreacyjnej lub budowę urządzeń rekreacyjnych z elementami OZE. W ramach tego kryterium preferowano również projekty dotyczące podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej. Generalnie działania o charakterze lokalnych innowacji można podzielić na

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

kilka grup. Pierwszą z nich były to projekty obejmujące stworzenie nowych produktów tj. zakup innowacyjnych maszyn, zakup nowoczesnego sprzętu, stworzenie parku linowego. Przykładem projektów innowacyjnych mogą być w tym zakresie projekty: Uroczą Chatka w Jedlni- Letnisku, „Marianna” Dom Wypoczynku i Pracy Twórczej oraz Alpaki- Przystań Tu. Kolejną grupą projektów innowacyjnych były projekty wykorzystujące nowoczesne technologie do rozwoju istniejących już produktów lub usług. Przykładem takich projektów mogą być punkty WI-FI w przestrzeni publicznej, ulepszenie procesów technologicznych w produkcji i przetwórstwie owoców oraz w produkcji piekarniczej, zakup innowacyjnej automatycznej linii do dozowania i pakowania ekogroszku.

Badania terenowe pokazały, że Wnioskodawcy nie zgłaszali większych wątpliwości odnośnie kryteriów przyjętych przez LGD, w tym kryterium innowacyjności. Prawie wszystkie z nich były „zero- jedynkowe”, co zapewniało przejrzystość oceny. Jedynie kryterium dotyczące innowacyjności i ekologii było kryterium uznaniowym i protesty, które były składane do LGD dotyczyły właśnie tych zagadnień. Ocena systemu dobranych lokalnych kryteriów wyboru nie budziła jednak wątpliwości.

Rekomendacja: W kolejnej perspektywie finansowej na lata 2023-2027 zasadne będzie kontynuowanie wspierania innowacyjności na obszarze LSR. Zasadne będzie promowanie dobrych praktyk projektów innowacyjnych w skali obszaru LSR. Ułatwianie innowacyjności na obszarze wdrażania LSR postrzegane powinno być jako innowacyjność produktowa, technologiczna, procesowa czy kreatywna. W przyszłym okresie programowania proponuje się zmniejszenie wagi kryterium uznaniowego (innowacyjność), co pozwoli na ograniczenie ewentualnych pytań i koniecznych wyjaśnień odnośnie zastosowania tego kryterium.

5.7. Ocena realizacji projektów współpracy

Niniejszy podrozdział zawiera odpowiedź na pytania ewaluacyjne: Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy? Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?

LGD zaplanowało wydatkowanie środków na projekty współpracy lokalnych grup działania na poziomie przekraczającym 3% środków odpowiadających funduszom w ramach poddziałania 19.2, czyli na projekty konkursowe. Zgodnie z obowiązującymi przepisami lokalne grupy działania mogły ubiegać się o pomoc na projekty współpracy nawet do poziomu 10% środków konkursowych. Oznacza to, że LGD w ograniczonym stopniu skorzystało z możliwości, jakie dają środki dedykowane na projekty współpracy. Wydatkowanie środków z poddziałania 19.3 Współpraca na koniec 2021 r. pokazało wysoki stopień realizacji finansowej tego zakresu LSR.

LGD realizowało projekt współpracy pn. „Południowe Mazowsze – Marką Turystyczną”. Projekt miał na celu budowę i promocję marki „Południowego Mazowsza”, poprzez realizację szeregu działań promujących obszar partnerów, czyli lokalne grupy działania i turystykę na

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

terenie gmin tworzących poszczególne lokalne grupy działania. Działania określone w projekcie były wsparte zaangażowaniem i udziałem dodatkowych dwóch lokalnych grup działania z terenu południowego Mazowsza.

Drugim realizowanym w obecnym okresie programowania projektem współpracy było projekt pn. „Multimedialne Centrum Edukacji Lokalnej MultiCEL”. Głównym celem tego projektu był wzrost umiejętności przedsiębiorczych i kompetencji zawodowych oraz społecznych mających wpływ na sytuację mieszkańców obszarów wiejskich objętych działaniem partnerskich LGD. Projekt został w 2020 roku został całkowicie rozliczony. Środki z projektu współpracy posłużyły do budowy miejsc rekreacji w gminach wchodzących z skład LGD: Ciepielów, Jedlnia-Letnisko, Kazanów, Pionki, Przyłęk, Tczów, a także inicjatywy turystycznych tj. rajd rowerowy, spływ kajakowy, spacer *nordic walking* oraz szereg innych działań, w ramach których zakupiono gadzety promocyjne, drobniejsze publikacje oraz hologram Jana Kochanowskiego w Muzeum w Czarnolesie.

Podsumowując, z zaplanowanych 137 tys. euro tj. 551 tys. zł przeliczonych po kursie administracyjnym 1 EUR/4 zł wydatkowanych zostało ponad 492 tys. zł, co stanowi 89,47%. Jednocześnie, na podstawie realizowanych płatności na projekty współpracy LGD wydatkowało kwotę 151 tys. zł, co stanowi 27,46% budżetu LSR. Wynik ten jest bardzo dobry mając na uwadze jeszcze blisko roczny czas pozostały na wydatkowanie środków z przedłużonej perspektywy finansowej na lata 2014-2020.

Rekomendacja: Mając na uwadze przesunięcie możliwości wydatkowania środków z okresu programowania perspektywy 2014-2020 na październik 2023 roku i finalną datę składania wniosków o dofinansowanie dla projektów współpracy LGD do końca bieżącego 2022 roku pod rozwagę należy poddać możliwość zaplanowania kolejnego projektu współpracy LGD jeszcze w obecnym okresie programowania.

Analiza pokazuje, że LGD ma możliwość skorzystania ze środków przeznaczonych na projekt współpracy w kwocie 292 500 EUR, czyli 1 170 000 zł - w przeliczeniu po kursie administracyjnym 4 zł/1 EUR. Warto podkreślić, że środki te przysługują LGD niezależnie od innych funduszy LSR i nie ma możliwości przeznaczenia ich na projekty konkursowe. Środki te mogą zostać wykorzystane na szereg operacji skierowanych do mieszkańców tj. projekty infrastrukturalne, czy też projekty promujące obszar LSR.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

5.8. Ocena funkcjonowania lokalnej grupy działania

Niniejszy podrozdział zawiera odpowiedź na pytania ewaluacyjne: Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR? Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)? Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD by skuteczniej realizowała LSR?

Analiza *desk research*, badania terenowe oraz wywiady ankietyjne prowadzone w ramach badania ewaluacyjnego pokazały generalnie bardzo dobrą ocenę działalności i funkcjonowania LGD. W 37 szkoleniach i spotkaniach zorganizowanych w latach 2016 - 2021 uczestniczyło 546 osób. Odbyte zebrania miały niewątpliwie korzystny wpływ na potencjalnych wnioskodawców i beneficjentów pomocy ze środków LGD. Spośród 120 złożonych do LGD wniosków tylko 7 nie osiągnęło minimalnego progu punktowego i nie zostało skierowanych do dofinansowania. Tego typu narzędzia komunikacji, jakim są szkolenia i warsztaty z potencjalnymi wnioskodawcami są dobrym sposobem na przekazanie wiedzy wszystkim zainteresowanym osobom, chcącym otrzymać dofinansowanie za pośrednictwem LGD. Poniżej zaprezentowano zestawienie danych monitorujących za 2021 rok dotyczących spotkań i szkoleń organizowanych przez biuro LGD:

Tabela 5 Ilość spotkań i szkoleń przeprowadzonych w latach 2016 -2021

Szkolenia i spotkania dla wnioskodawców	2016	2017	2018	2019	2020	2021	RAZEM
Liczba przeprowadzonych szkoleń beneficjentów i potencjalnych beneficjentów	3	5	4	8	2	0	22
Liczba uczestników szkoleń	72	89	59	128	29	0	377
Liczba przeprowadzonych spotkań dla potencjalnych beneficjentów	2	4	2	2	3	2	15
Liczba uczestników spotkań	41	50	19	12	24	23	169

Źródło: VI Raport Monitoring Wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” w latach 2016-2021, str. 6

Na podstawie danych monitoringowych wydatkowanie budżetu LSR przeznaczanego na tzw. „koszty bieżące” pokazuje realizację przewidzianego w LSR budżetu na poziomie 65%. Z kolei - środki na aktywizację mieszkańców obszaru LSR stanowią ponad 41% przewidzianego budżetu w całym okresie realizacji LSR.

We wnioskach z badania ankietyjnego z mieszkańcami pojawiło się oczekiwanie rozważenia możliwości zmiany godzin pracy biura LGD. Proponowano aby, co najmniej w jeden dzień w tygodniu był dniem pracy w godzinach wieczornych. Służyć to miałoby umożliwieniem kontaktu osobom pracującym w tych samych godzinach, co praca biura LGD. Oznaczałoby to pracę w godzinach popołudniowych zamiast od samego rana, podobnie jak to ma miejsce w niektórych urzędach gmin, gdzie w poniedziałek pracuje się w godzinach od 10.00 do 18.00. W świetle jednak dotychczasowych doświadczeń i praktyki LGD nie rekomenduje się zmiany terminów, w jakim obecnie pracuje biuro LGD.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Dotychczasowa działalność LGD oceniona została przez mieszkańców uczestniczących w badaniu ankietowym bardzo dobrze. W badaniu ankietowym mieszkańcy proszeni o ocenę dotychczasowej pracy biura LGD przyznali 4,3 na 5 możliwych gwiazdek. Badanie pokazało również wysoką skuteczność prowadzonych działań informacyjno-promocyjnych LGD. W ocenie większości uczestniczących w badaniu ankietowym mieszkańców obszaru LSR (n=102, 53%) świadczone przez pracowników Biura LGD doradztwo w zakresie pozyskiwania środków w ramach LSR było wykonywane bardzo dobrze. Za najskuteczniejszą metodę działań informacyjno-promocyjnych prowadzonych przez biuro LGD uznano tradycyjne bezpośrednie metody tj. spotkania informacyjne, broszury i ulotki. Dobrą ocenę prowadzonych działań informacyjno-promocyjnych potwierdzają również członkowie LGD, którzy oceniali te działania, jako dobrze zaplanowane i przygotowane w sposób przejrzysty.

Zgodnie z umową o przyznanie pomocy, na potrzeby realizacji LSR LGD prowadziło własną stronę internetową pod adresem www.dir.zwolen.com. Do grudnia 2021 r. odnotowano łącznie 176 447 odsłon tej witryny internetowej. W analizowanym okresie obserwowano również duże zainteresowanie zamieszczanymi komunikatami, ogłoszeniami o naborach wniosków oraz ogólną działalnością LGD. Skuteczność przekazywania informacji na temat działalności i promocji LGD oraz działań związanych z wdrażaniem LSR można zmierzyć między innymi na podstawie zamieszczonego na stronie internetowej Stowarzyszenia www.dir.zwolen.com licznika odwiedzin. Liczba wejść na stronę w poszczególnych latach plasowała się na poziomie ok. 30 tys. wejść rocznie. Poniżej zaprezentowano szczegółowe zestawienie z poszczególnych lat:

Tabela 6 Ilość wejść na stronę www.dir.zwolen.com w latach 2016-2021

Rok	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ilość wejść na stronę	30 936	28 510	39 438	29 216	27 254	31 926

Źródło: VI Raport Monitoring Wdrażania Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” w latach 2016-2021, str. 7

Z uwagi na zamknięcie z majem 2022 r. serwisu alexa.com dokonano analizy rozpoznawalności witryny internetowej LGD pomocą witryny internetowej <https://audyt-seo.home.pl/>. Generalna ocena strony administrowanej przez LGD jest bardzo wysoka. W wyniku analizy oceniono tą stronę na poziomie 75% punktów na 100%, z czego ocena techniczna wyniosła 87%, a dostępność dla internautów 70%. Analiza pokazała również, że tytuł badanej strony internetowej istnieje i jest uzupełniony optymalnie w przedziale 41-100 znaków. Strona nie ma jednak ustawionego opisu. System Google SafeBrowsing nie wykrył zagrożeń związanych ze stroną. Strona dostosowana jest dla użytkowników smartfonów. Ocenia wydajność na smartfonach i komputerach stacjonarnych okazała także, iż należy poprawić wydajność strony na smartfonach, gdzie oceniono prędkość ładowania strony na poziomie jedynie 58% ze 100%. Nie znaleziono wpisu powiązanego z domeną w mapach Google. Z kolei – audyt witryny LGD za pomocą <https://audyt.verseo.pl/> pokazał, że witryna

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

nie używa HTTPS, Strona nie posiada zainstalowanego Google Analytics, co mogłoby pomóc w realnym monitorowaniu i analizie statystyk wejść na badaną stronę internetową.

Rekomendacja: Analiza funkcjonalności witryny internetowej LGD prowadzonej pod adresem www.dir.zwolen.com pokazuje bardzo dobrą ocenę tej strony internetowej. W ramach mniej znaczących usprawnień można zasugerować, że warto dokonać wpisu powiązania domeny LGD z mapą Google w celu wskazania lokalizacji stowarzyszenia na wirtualnej mapie. Analiza statystyk witryny internetowej LGD pokazała również, że „naturalnymi konkurentami” dla tej strony są portale i witryny zawierające zbliżone tematyką materiały tj. cyfrowyczarnolas.pl, razemdlaradomki.pl, sycyna.pl. W celu skierowania ruchu internetowego na stronę LGD warto zapewnić, aby na tych stronach znalazło się odwołanie do strony LGD, gdyż informacje i wpisy zamieszczane na tych stronach często się powielają. Rozważenia wymaga instalacja Google Analytics, co pozwoli na bieżące analizowanie ruchu na stronie internetowej przez biuro LGD. Dzięki Google Analytics istnieje możliwość dokonywania bezpłatnego pomiaru skuteczności swoich działań i efektywności zamieszczanych informacji na stronie.

Rekomendacja: Zgodnie z zaleceniami SW przypomnieć należy o konieczności wdrożenia rekomendacji Krajowej Administracji Skarbowej. Zgodnie z par. 21 ust. 5 ustawy o RLKS, LGD w terminie 60 dni od dnia następującego po ostatnim dniu terminu składania wniosków o udzielenie wsparcia na operacje realizowane przez podmioty inne niż LGD, przekazuje podmiotowi ubiegającemu się o wsparcie, pisemną informację o wyniku oceny zgodności jego operacji z LSR lub wyniku wyboru, w tym oceny w zakresie spełniania przez jego operację kryteriów wyboru wraz z uzasadnieniem oceny i podaniem liczby punktów otrzymanych przez operację; a w przypadku pozytywnego wyniku wyboru- zawierającą dodatkowe wskazanie, czy w dniu przekazania do zarządu województwa operacja mieści się w limicie; zamieszcza na swojej stronie internetowej listę operacji zgodnych z LSR oraz listę operacji wybranych, ze wskazaniem, które operacje mieszczą się w limicie wskazanym w ogłoszeniu o naborze. Informacja, o której mowa zawiera dodatkowo wskazanie ustalonej przez LGD kwoty wsparcia, a przypadku ustalenia przez LGD kwoty niższej niż wnioskowana, również uzasadnienie wysokości tej kwoty. Zgodnie z par. 23 ust. 1 ustawy o RLKS, w terminie 60 dni od dnia następującego po ostatnim dniu terminu składania wniosków o udzielenie wsparcia, LGD przekazuje zarządowi województwa wnioski o udzielenie wsparcia dotyczące wybranych operacji wraz z dokumentami potwierdzającymi dokonanie wyboru operacji.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

5.9. Ocena procesu wdrażania LSR

Niniejszy podrozdział zawiera odpowiedź na pytania ewaluacyjne: Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem? Czy procedury naboru, wyboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów? Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)? Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

Badanie pokazało, że jakość składanych projektów wybieranych przez LGD we wszystkich obszarach tematycznych była wysoka. W oparciu o dane z monitoringu postępu rzeczowego w zakresie realizacji założonych w LSR wskaźników produktu można jednoznacznie stwierdzić, że LSR jest realizowana zgodnie z przyjętym planem działania, planem szkoleń, planem komunikacji oraz harmonogramem ogłaszanych naborów wniosków. Główną barierą w realizacji zadań związanych z wdrożeniem działania LEADER okazała się jednak biurokratyzacja związana z procesem wdrażania LSR, która z czasem przestąpiła oddolny charakter podejścia LEADER. Również skomplikowane procedury i długie terminy rozpatrywania wniosków o przyznanie pomocy stanowią pewną barierę we wdrażaniu LEADER.

LGD stosowała aktualne ministerialne wytyczne programowe. Badanie pokazało, że LGD dokonało niezbędnych zmian i dostosowania przepisów procedur do Wytycznych Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w szczególności Wytycznej nr 9/2/2021 w zakresie niektórych zasad dokonywania wyboru operacji przez lokalne grupy działania. LGD stosowało również wytyczną Procedury odwoławczej w ramach wsparcia, o którym mowa w art. 35 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 1303/2013, w tym w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach LSR” objętego PROW 2014-2020. W toku badania zidentyfikowano jednak mniej znaczące obszary wymagające usprawnienia proceduralnego na etapie odwoławczym. Na tym etapie LGD powinno zwrócić szczególną uwagę na uzasadnienie oceny wyboru operacji na podstawie lokalnych kryteriów wyboru. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na orzeczenie Naczelnego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 3 lutego 2017 r. sygn. II GSK 1/17. W swoim orzeczeniu NSA wskazuje, że „ocena projektu opiera się na swobodnej ocenie, ale nie dowolnej, gdyż jej granice wyznaczają zasady: równego dostępu i przejrzystości reguł oceny. Wynik takiej powinien zawierać uzasadnienie ze szczególnym wyjaśnieniem okoliczności które zdecydowały o takim, a nie innym rozstrzygnięciu np. o przyznanej ilości punktów w ramach takiej oceny”. Zgodnie z powyższym, brak wyczerpującego uzasadnienia w przypadku kryteriów, które nie są kryteriami „mierzalnymi” nie pozwala na ustalenie poprawności dokonanej oceny. Brak uzasadnienia oceny i brak zdefiniowania pojęć używanych w opisie kryterium ograniczył możliwość skutecznego wniesienia protestu przez potencjalnego Wnioskodawcę ponieważ nie miał on możliwości bezpośredniego odniesienia się od oceny.

Rekomendacja: Rekomenduje się rozważenia modyfikacji formy przekazywania informacji o wyborze operacji i uzasadnienia wyników oceny operacji w taki sposób aby pismo

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

przekazujące wynik oceny służyło jedynie przekazaniu oceny Rady, jako organu decyzyjnego LGD i nie zawierało elementów streszczenia oceny Rady. Pismo podpisane przez pracownika biura lub prezesa zarządu LGD powinno być możliwie syntetyczne bez streszczania wyniku oceny operacji dokonanej przez Radę. Załącznikiem powinno być stanowisko Rady (uchwała). Ograniczone zostanie wtedy ryzyko mylnego postrzegania biura lub zarządu jako organu, który podjął decyzję w sprawie wyboru operacji, podczas gdy taką decyzję podjęła Rada.

Analiza *desk research* i badania terenowe pokazują, że kryteria stosowane przez LGD są obiektywne, mierzalne i transparentne. Kryteria pozwoliły na skuteczny wybór i ocenę operacji LSR. Zapewniono spójność z LSR przy przyjmowaniu wniosków i dokonywaniu wyboru operacji. Przyjęte przez LGD kryteria wyboru operacji odpowiadały postanowieniom LSR tj. były obiektywne i pozwalały uniknąć konfliktu interesów, gwarantując zachowanie parytetów wymaganych przepisami prawa. W ocenie większości uczestniczących w badaniu członków stowarzyszenia (n=14) stosowane kryteria wyboru projektów w dużym stopniu spełniają swoją rolę.

Rekomendacja: Mając na uwadze finalny okres wdrożenia LSR w obecnym okresie programowania 2014-2020 formułując kryteria na kolejny okres programowania na lata 2023-2027 zasadne będzie rozważenie zmiany nazwy kryterium *Trwałość rezultatów operacji – max. 5 pkt.* w taki sposób aby w większym stopniu zapewnić spójność nazwy z celem preferowania operacji inwestycyjnych. Z kolei – kryterium *Stopień realizacji LSR dzięki operacji – max. 5 pkt* – wydaje się powielać warunek zgodności operacji z LSR opisany w art. 21 ust. 1 pkt 2 ustawy o RLKS. Przez operację zgodną z LSR rozumie się operację, która zakłada realizację celów głównych i szczegółowych LSR, przez osiągnięcie zaplanowanych w LSR wskaźników, dlatego warto zmniejszyć wagę punktową tego kryterium lub zrezygnować z tego kryterium.

LGD zastosowało i wdrożyło przepisy dotyczące ochrony danych osobowych wnioskodawców. Opracowany został również stosowany regulamin doradztwa, który w wystarczający sposób zapewnia realizację zapisów Umowy ramowej i monitorowanie jakości świadczonego doradztwa.

Badanie pokazało, że zróżnicowanie dotyczące potrzeb pomiędzy poszczególnymi gminami dotyczące infrastruktury publicznej jest zbyt małe aby w sposób widoczny można było na nie wpłynąć. Badania ankietowe z mieszkańcami pokazały jednak, że projekty LSR mają pozytywny wpływ na jakość życia na obszarze LSR 81% badanych (n=102) wskazało, że gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogą realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby (suma odpowiedzi Zdecydowanie tak i Raczej tak).

Rekomendacja: Z uwagi na możliwość skorzystania ze środków FEM 2021-2027 przez LGD zasadne będzie wpisanie do nowej LSR projektów strategicznych możliwych do

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

sfinansowania właśnie ze środków dostępnych na poziomie regionalnym w ramach naborów organizowanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego. Bazując na doświadczeniach wdrożeniowych obecnego okresu programowania rekomenduje się opracowanie LSR z uwzględnieniem operacji zaplanowanych do finansowania ze środków FEM 2021-2027 w ramach dedykowanych naborów dla lokalnych grup działania.

5.10. Wartość dodana podejścia LEADER

Niniejszy podrozdział zawiera odpowiedź na pytania ewaluacyjne: Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi podmiotami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie? Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany? Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia? Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?

RLKS jest jednym z nowych instrumentów terytorialnych wprowadzonych przez Komisję Europejską, choć w dużej mierze bazującym na tym stosowanym w podejściu LEADER. Instrument RLKS miał na celu włączenie społeczności lokalnych w inicjowanie i realizację w sposób partycypacyjny działań rozwojowych, odpowiadających na lokalne wyzwania społeczne, środowiskowe i ekonomiczne, poprzez powołanie na określonym terytorium lokalnych grup działania oraz opracowanie i realizację lokalnych strategii rozwoju LSR.

Wyniki przeprowadzonego badania pokazują wpływ działań LGD na rozwój lokalnej społeczności obszaru LSR. Analiza obszarów aktywności LGD wskazuje trzy typy potencjałów, na który realizacja LSR miała wpływ. Zidentyfikowano oddziaływanie na sferę społeczną, gospodarczą oraz infrastrukturalną. Potencjał społeczny podmiotów i mieszkańców obszaru LGD powstał już podczas przygotowania LSR. Powyższy potencjał był aktywnie wykorzystywany przez LGD w trakcie aktualizacji LSR. Z kolei – oddziaływanie na sferę gospodarczą odbywało się poprzez organizację naborów, w ramach których wybierane były projekty realizowane przez przedsiębiorców z terenu LSR. Dzięki realizacji takich projektów na obszarze LSR pojawiły się nowe produkty i usługi. W zakresie infrastrukturalnym działanie LGD polegało na wspieraniu finansowym projektów odnoszących się do budowy lub przebudowy istniejących obiektów ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej i kulturalnej.

Badanie nie zidentyfikowało problemów odnoszących się do struktury LGD. W okresie objętym badaniem ewaluacyjnym LGD przechodziło liczne kontrole dotyczące funkcjonowania stowarzyszenia i realizacji powierzonych zadań. W ramach odbytych kontroli w latach 2018, 2019 i 2020 odbyły się kontrole Urzędu Marszałkowego Województwa Mazowieckiego. W 2018 roku odbyła się także kontrola Najwyższej Izby Kontroli. Kontrole te nie wykazały nieprawidłowości w działaniu stowarzyszenia pozytywnie oceniając działalność LGD i realizację zapisów Umowy ramowej.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Badanie pokazało znaczącą rolę LGD jako animatora lokalnych inicjatyw i dążenie do wzrostu aktywności społecznej mieszkańców. Wyniki badania ankietowego z mieszkańcami obszaru LSR (n=102) pokazują wpływ działań LGD na rozwój lokalnej społeczności. LGD wspierało rozwój w miarę równomiernie wszystkich gmin głównie w zakresie poprawy infrastruktury i przestrzeni społecznej. Wnioski z badania pozwalają na wskazanie, że należy kontynuować te działania w kolejnym okresie programowania na lata 2023-2027.

LGD ma na swoim koncie niezliczone wydarzenia o charakterze szkoleniowym, informacyjnym, jak również rekreacyjnym, sportowym czy kulturalnym. Stowarzyszenie stara się wychodzić z ofertą do wszystkich grup wiekowych, współpracując ze szkołami, kołami gospodyń wiejskich, ugrupowaniami sportowymi. W ocenie uczestniczących w badaniu przedstawicieli LGD dzięki pracy stowarzyszenia zaktywizowano tj. zachęcono do udziału w inicjatywach LGD kilkanaście tysięcy osób mieszkańców obszaru LSR. Mieszkańcy pytani w badaniu kwestionariuszowym w większości wskazywali, że gmina w której zamieszkują jest dobrym miejscem do życia, w którym mogą realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby. Na uwagę zasługują jednak wskazywane problemy ważne dla mieszkańców, w tym zakresie możliwości zatrudnienia poza rolnictwem i prowadzenie działań sprzyjających warunków dla przedsiębiorców i prowadzenia firm. Badanie z mieszkańcami pokazuje pozytywną ocenę warunków życia w gminie miejsca zamieszkania (78% wskazań raczej tak lub tak). Pośród badanych niemal nie było takich, którzy deklarowaliby chęć zmiany miejsca zamieszkania – jedynie 12% zadeklarowało taką chęć wskazując jako powód brak perspektyw zawodowych (50% wskazań).

Analiza materiału badawczego wskazuje, że wszelkie podejmowane przez biuro LGD działania były sprawnie i profesjonalnie prowadzone. Doświadczenia wdrożenia LSR pokazują, że czynnikiem zewnętrznym wpływającym na jakość pracy LGD była nadmierna biurokracja przy ocenie i wyborze operacji, przy braku kompetencji do zawierania umów z wnioskodawcami, co pozostawało kompetencją Samorządu Województwa. Nadmierne procedury sprawozdawcze i bardzo szczegółowa procedura oceny komplikowała pracę stowarzyszenia.

Rekomendacja: Badania terenowe skłaniają do wniosku, że LSR powinna być kontynuowana w podstawowych kierunkach z mocniejszym wsparciem integracji społecznej rozwoju kompetencji i kapitału społecznego wsi. Badanie nie pozwoliło na wskazanie, czy wsparcie koncepcji *Smart Villages* powinno zostać wprowadzone do LSR, nie ulega jednak wątpliwości, że ta oddolna i lokalna koncepcja rozwoju wsi, mająca na celu wypracowanie efektywnych i niestandardowych rozwiązań lokalnych problemów miejscowości wiejskich dzięki innowacyjnemu podejściu, może być ciekawym narzędziem rozwoju lokalnego obszaru LSR.

Pomimo dostępnych różnych form wsparcia przedsiębiorczości na terenie LSR w postaci pomocy z Powiatowego Urzędu Pracy, czy z programów unijnych na szczeblu regionalnym w ramach programu unijnego POWER, w kolejnej perspektywie na lata 2023-2027 zasadne

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

będzie realizowanie projektów skierowanych na wyrównywanie szans rozwojowych i dywersyfikacja zatrudnienia poprzez działania dotyczące pobudzania przedsiębiorczości, przekształceń strukturalnych, zwiększania mobilności i zapewnienia odpowiedniej jakości usług decydujących o perspektywach rozwojowych.

Rekomendacja: W nowym PS WPR na lata 2023-2027 dla LGD dostępne będą środki na realizację pięciu zakresów tematycznych, w tym stymulowanie zrównoważonego rozwoju gospodarczego i innowacyjności poprzez tworzenie i rozwój przedsiębiorczości (także biogospodarki) oraz współpracę, w tym ekonomii społecznej oraz rozwój sektora usług czasu wolnego i gospodarki doświadczeń, w tym rozwój pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych m.in. w ramach gospodarstw agroturystycznych i zagród edukacyjnych, a także krótkich łańcuchów żywnościowych. Doświadczenia dobrego wydatkowania środków na rozwój przedsiębiorczości LGD na lata 2016-2021 pozwalają na sformułowanie wniosku o zasadności kontynuacji wsparcia przedsiębiorczości przez LGD ze środków WPR dostępnych w ramach mechanizmu RLKS.

Rozdział 6. Podsumowanie zawierające najważniejsze rekomendacje

W ramach badania sformułowano poniżej rekomendacje:

- W następnym okresie programowania WPR na lata 2023-2027 wspieranie rozwoju kapitału społecznego należałoby realizować, w szczególności poprzez aktywizację społeczności lokalnej za pomocą organizacji imprez o charakterze integracyjnym, aktywizacyjnym i promocyjnym. Działania dotyczące promocji dziedzictwa kulturowego i rozwoju kapitału społecznego powinny bazować wokół związków z Janem Kochanowskim.
- Badania ankietowe mieszkańców obszaru LSR pokazały umiarkowane zainteresowanie mieszkańców działaniami ułatwiającymi założenie i prowadzenia działalności gospodarczej. Taki wynik badań społecznych może wskazywać na potrzebę realizacji projektów pośrednio pozwalających na wspieranie przedsiębiorczości np. rozbudowa systemu dróg lokalnych.
- Zrealizowane projekty infrastrukturalne pozytywnie wpłynęły na rozwój całego obszaru LSR. Badania internetowe z mieszkańcami obszaru LSR pokazały, że w przypadku otrzymania dodatkowych środków na realizację LSR w pierwszej kolejności powinny one być kierowane na projekty obejmujące budowę lub modernizację infrastruktury sportowej, promocje obszaru i dziedzictwa kulturowego oraz infrastruktury i oferty kulturalnej lokalnej. W kolejnym okresie programowania na lata 2023-2027 szczególną uwagę należy zatem zwrócić na identyfikację i wspieranie projektów stymulujących tożsamość kulturową obszaru związaną z postacią Jana Kochanowskiego.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

- Badanie pokazało skuteczność działań LGD skierowanych do grup defaworyzowanych mających utrudniony dostęp do rynku pracy. W kolejnym okresie programowania środków skierowanych na rozwój obszarów wiejskich zasadne będzie kontynuowanie wsparcia grup defaworyzowanych również w oparciu o środki regionalne program FEM 2021-2027.
- W kolejnej perspektywie finansowej na lata 2023-2027 zasadne będzie kontynuowanie wspierania innowacyjności na obszarze LSR i promowanie dobrych praktyk projektów innowacyjnych w skali obszaru LSR. Proponuje się również zmniejszenie wagi kryterium uznaniowego (innowacyjność), co pozwoli na ograniczenie ewentualnych pytań i koniecznych wyjaśnień odnośnie zastosowania tego kryterium.
- Mając na uwadze przesunięcie możliwości wydatkowania środków z okresu programowania perspektywy 2014-2020 na październik 2023 roku i finalną datę składania wniosków o dofinansowanie dla projektów współpracy LGD do końca bieżącego 2022 roku pod rozwagę należy poddać możliwość zaplanowania kolejnego projektu współpracy LGD jeszcze w obecnym okresie programowania.
- Zgodnie z zaleceniami SW przypomnieć należy o konieczności wdrożenia rekomendacji Krajowej Administracji Skarbowej odnoszącej się do terminowego rozpatrywania wniosków i przekazywania dokumentacji do SW.
- Analiza funkcjonalności witryny internetowej LGD www.dir.zwolen.com pokazuje bardzo dobrą ocenę tej strony internetowej. Rekomendowano mniej znaczące usprawnienia techniczne administrowanej przez LGD witryny internetowej.
- Rekomenduje się rozważenia modyfikacji formy przekazywania informacji o wyborze operacji i uzasadnienia wyników oceny operacji w taki sposób żeby pismo przekazujące wynik oceny służyło jedynie przekazaniu oceny Rady, jako organu decyzyjnego LGD i nie zawierało elementów streszczenia oceny Rady. Pismo podpisywane przez pracownika biura lub prezesa zarządu powinno być możliwie syntetyczne bez streszczania wyniku oceny operacji dokonanej przez Radę. Załącznikiem powinno być stanowisko Rady (uchwała). Ograniczone zostanie wtedy ryzyko mylnego postrzegania biura lub zarządu jako organu, który podjął decyzję w sprawie wyboru operacji, podczas gdy taką decyzję podjęła Rada.
- Mając na uwadze finalny okres wdrożenia LSR w okresie programowania 2014-2020 formułując kryteria na kolejny okres programowania zasadne będzie rozważenie zmiany nazwy kryterium Trwałość rezultatów operacji – max. 5 pkt., w taki sposób aby w większym stopniu zapewnić spójność nazwy z celem preferowania operacji inwestycyjnych. Z kolei – kryterium Stopień realizacji LSR dzięki operacji – max. 5 pkt – wydaje się powielać warunek zgodności operacji z LSR opisany w art. 21 ust. 1 pkt 2 ustawy o RLKS. Przez operację zgodną z LSR rozumie się operację, która zakłada

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

realizację celów głównych i szczegółowych LSR, przez osiągnięcie zaplanowanych w LSR wskaźników, dlatego warto zmniejszyć wagę punktową tego kryterium lub zrezygnować z tego kryterium.

- Z uwagi na możliwość skorzystania ze środków FEM 2021-2027 przez LGD zasadne będzie wpisanie do nowej LSR projektów strategicznych możliwych do sfinansowania właśnie ze środków dostępnych na poziomie regionalnym w ramach naborów organizowanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego.
- Doświadczenia dobrego wydatkowania środków na rozwój przedsiębiorczości LGD „Dziedzictwo i Rozwój” na lata 2016-2021 pozwalają na sformułowanie wniosku o zasadności kontynuacji wsparcia przedsiębiorczości przez LGD ze środków WPR dostępnych w ramach mechanizmu RLKS.
- Badania terenowe skłaniają do wniosku, że LSR powinien być kontynuowany w podstawowych kierunkach z mocniejszym wsparciem integracji społecznej rozwoju kompetencji i kapitału społecznego wsi. Badanie nie pozwoliło jednak na wskazanie, czy wsparcie koncepcji *Smart Villages* powinno zostać wprowadzone do LSR.

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Spis ilustracji

Spis tabel

Tabela 1 Obszary i pytania badawcze badania ewaluacji zewnętrznej.....	7
Tabela 2 Budżet LSR „Dziedzictwo i Rozwój” wg stanu na koniec roku 2021	12
Tabela 3 Realizacja wskaźników oddziaływania LSR wg. stanu na koniec roku 2021	13
Tabela 4 Realizacja wskaźników produktu i rezultatu dla celów i przedsięwzięć LSR wg. stanu na koniec roku 2021	15
Tabela 5 Ilość spotkań i szkoleń przeprowadzonych w latach 2016 -2021	25
Tabela 6 Ilość wejść na stronę www.dir.zwolen.com w latach 2016-2021.....	26

Spis wykresów

Wykres 1 Metryczka badania kwestionariuszowego z mieszkańcami obszaru LSR– miejsce zamieszkania uczestnika badania.....	9
Wykres 2 Metryczka badania kwestionariuszowego z członkami stowarzyszenia – miejsce zamieszkania uczestnika badania.....	10

Spis map

Mapa 1 Mapa obszaru LSR Stowarzyszenia „Dziedzictwo i Rozwój”	11
---	----

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Kwestionariusze ankiet tworzone w toku realizacji badania

Kwestionariusz ankiety skierowanej do mieszkańców obszaru LSR

Ankieta dla mieszkańców gmin członkowskich Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”

Szanowni Państwo,

Zapraszamy Państwa – mieszkańców naszego regionu a zwłaszcza gmin, które są położone w obszarze działania Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” do wyrażenia opinii na temat warunków życia w Państwa gminie i efektów dotychczasowego działania LGD.

Ankieta jest anonimowa a jej wyniki posłużą wyłącznie temu, aby dostosować Lokalną Strategię Rozwoju do potrzeb mieszkańców i regionu i zrealizować badanie dotyczące oceny wdrożenia naszej Lokalnej Strategii Rozwoju.

Wszelkich wyjaśnień udziela biuro LGD mail: stowarzyszeniedir@o2.pl

W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby”? (Prosimy o zaznaczenie „x” właściwej odpowiedzi). Prosimy o wskazanie odpowiedzi mając na uwadze prowadzone w gminie działania ze środków Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 i programu Leader i LGD Dziedzictwo i rozwój

- Zdecydowanie tak
  Raczej Tak
  Trochę tak/trochę nie
  Raczej nie
  Zdecydowanie nie
 Nie mam zdania

W jakim stopniu zgadza się Pan/i lub nie zgadza ze stwierdzeniem „w ostatnim roku warunki do życia w mojej gminie poprawiły się”? (Prosimy o zaznaczenie „x” właściwej odpowiedzi)

- Zdecydowanie tak
  Raczej Tak
  Trochę tak/trochę nie
  Raczej nie
  Zdecydowanie nie
 Nie mam zdania

Jak obecnie ocenia Pan/i swoją gminę pod względem: (Prosimy o zaznaczenie „x” właściwej odpowiedzi)

	Bardzo dobrze	Dobrze	Trochę dobrze/trochę źle	Źle	Bardzo źle	Nie mam zdania
Atrakcyjności turystycznej	☐	☐	☐	☐	☐	☐

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Promocji dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Infrastruktury i oferty kulturalnej	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Infrastruktury drogowej	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Zaangażowania mieszkańców w rozwiązywanie lokalnych problemów	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tożsamości mieszkańców z regionem	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Działań i usprawnień na rzecz osób niepełnosprawnych	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Działań na rzecz bezrobotnych	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Działań na rzecz osób przed 34 rokiem życia	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Działań na rzecz osób po 50 roku życia	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Działań na rzecz kobiet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Możliwości zatrudnienia poza rolnictwem	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Sprzyjających warunków dla przedsiębiorców i prowadzenia firmy	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Proszę ustosunkować się do poniższych stwierdzeń dotyczących ostatniego roku: (Prosimy o zaznaczenie „tak”, „nie” lub „nie wiem”)

	Tak	Nie	Nie wiem
Uczestniczę w wydarzeniach organizowanych przez gminę (kulturalnych, rekreacyjno-sportowych, obchodach świąt etc.)	☐	☐	☐
Biorę udział w przygotowywaniu gminnych wydarzeń (sam albo w ramach grupy, do której należę)	☐	☐	☐
Należę do stowarzyszenia/organizacji pozarządowej (stowarzyszenie, fundacja)	☐	☐	☐
Należę do nieformalnej grupy społecznej (koła gospodyń etc.)	☐	☐	☐
Mam możliwości, by wypowiadać się na temat ważnych zagadnień (dotyczących gminy i mojej miejscowości)	☐	☐	☐

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Jestem członkiem rady/komitetu (np. w szkole, klubie sportowym, przedsiębiorstwie)	☐	☐	☐
Znam najważniejsze fakty historyczne dotyczące mojej miejscowości/gminy	☐	☐	☐
Potrafię wskazać najważniejsze atrakcje turystyczne w okolicy	☐	☐	☐
Na terenie mojej gminy mogą rozwijać się zawodowo	☐	☐	☐
W mojej gminie powstaje wiele firm	☐	☐	☐
W mojej gminie chętnie inwestują przedsiębiorcy	☐	☐	☐
Na terenie mojej gminy są sprzyjające warunki dla turystów i osób przyjezdnych	☐	☐	☐

Czy jest Pan/i zadowolony/a z warunków życia w gminie [nazwa]? (Prosimy o zaznaczenie „x” właściwej odpowiedzi)

- Zdecydowanie tak
  Raczej tak
  Raczej nie
  Zdecydowanie nie
  Nie mam zdania

Czy rozważa Pan/i zmianę miejsca zamieszkania?

- TAK
 NIE

Jeżeli rozważa Pan/i zmianę miejsca zamieszkania, powodem jest....

- Trudny dostęp do edukacji
  Trudny dostęp do instytucji kultury
  Utrudniony dostęp do placówek opieki nad dziećmi
  Brak perspektyw zawodowych
 Powody osobiste/rodzinne
 Inna

Czy Pan/i osobiście korzystał/a z infrastruktury / obiektów finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku? (Prosimy o zaznaczenie „x” właściwej odpowiedzi)

- Tak często
 Tak, czasem
 Trudno powiedzieć
 Nie

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Czy Pana/i zdaniem projekty związane z poprawą infrastruktury cieszą się lub nie cieszą zainteresowaniem mieszkańców? (Prosimy o zaznaczenie „x” właściwej odpowiedzi)

- Tak
- Ani tak, ani nie
- Nie

Czy Pan/i osobiście korzystał/a z projektów takich jak szkolenia, spotkania, festyny finansowanych ze środków unijnych w ostatnim roku? (Prosimy o zaznaczenie „x” właściwej odpowiedzi)

- Tak często
- Tak, czasem
- Trudno powiedzieć
- Nie

Czy Pana/i zdaniem projekty te cieszą się lub nie cieszą zainteresowaniem mieszkańców? (Prosimy o zaznaczenie „x” właściwej odpowiedzi)

- Tak
- Ani tak, ani nie
- Nie

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Proszę sobie wyobrazić, że ma Pan/i możliwość decydowania o podziale dodatkowych środków finansowych w swojej gminie. Które z poniżej wymienionych obszarów dofinansował/a/by Pan/i w pierwszej kolejności? (Prosimy o zaznaczenie „x” trzech najważniejszych)

☐ Promocja obszaru, dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych, turystyki	☐ Infrastruktura i oferta kulturalna	☐ Infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna	☐ Infrastruktura społeczna (świetlice, miejsca spotkań)
☐ Infrastruktura drogowa	☐ Aktywność społeczna mieszkańców (zaangażowania w sprawy lokalne)	☐ Działania wzmacniające tożsamość mieszkańców z regionem	☐ Działania wynikające z inicjatywy mieszkańców
☐ Warunki życia osób niepełnosprawnych	☐ Zmniejszenie liczby osób bezrobotnych	☐ Zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem	☐ Działania umożliwiające podjęcie pracy przez osoby przed 34 rokiem życia
☐ Działania umożliwiające podjęcie pracy przez osoby po 50 roku życia	☐ Działania umożliwiające podjęcie pracy przez kobiety	☐ Działania ułatwiające założenia i prowadzenia działalności gospodarczej	

Czy zna Pan/i Lokalną Grupę Działania Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój”?

- TAK NIE

Jeżeli zna Pan/i LGD, w jaki sposób dowiedział się Pan/i o Lokalnej Grupie Działania?

☐ od znajomych, sąsiadów	☐ w instytucji (urząd, szkoła)	☐ z lokalnej prasy	☐ widziałem/am działania LGD
☐ uczestniczyłem/am w działaniach LGD/ brałem/am udział w projekcie			

Jak ocenia Pan/i świadczone dotychczas przez pracowników Biura LGD doradztwo w zakresie pozyskiwania środków w ramach RLKS (Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność) przygotowania wniosków o przyznanie pomocy/wniosków o płatność? (jedna gwiazdka oznacza słabą ocenę, pięć gwiazdek oznacza bardzo dobrą ocenę)

☆☆☆☆☆ / 5

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Jakie Pan/i zdaniem działania informacyjno-promocyjne należy wzmocnić, aby informacje te docierały do jak największej grupy osób zainteresowanych pozyskaniem wsparcia ze środków LSR? (Proszę przydzielić max. 100 dostępnych punktów na różne typy działań)

Przypisać: 100 points

Spotkania informacyjne

Materiały informacyjne (publikacje, broszury, ulotki)

Kampanie w mediach społecznościowych (Facebook)

Festyny i dożynki itp.

Inne nie wymienione wyżej działania

Jak można ocenić dotychczasowe działania informacyjno-promocyjne prowadzone przez LGD ?

- Dobrze zaplanowane i przygotowane w sposób przejrzysty   Średnio zrozumiałe dla osób niezwiązanych z funduszami unijnymi   Niejasne i zbyt rzadkie   Trudno powiedzieć

Jak Pan/i ocenia generalnie dotychczasową działalność Lokalnej Grupy Działania (1 gwiazdka oznacza ocenę złą, 5 gwiazdek oznacza ocenę bardzo dobrą)

☆☆☆☆☆ / 5

Co możemy usprawnić w naszej pracy? Na jakich obszarach powinniśmy się skupić najbliższych latach?

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

METRYCZKA. Miejsce zamieszkania: gmina

- Ciepiałów
- Gózd
- Jastrzębia
- Jedlnia - Letnisko
- Kazanów
- Pionki g.
- Pionki m.
- Policzna
- Przyłęk
- Tczów
- Zwolen

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Kwestionariusz ankiety skierowanej do członków stowarzyszenia

Ankieta dotycząca funkcjonowania i procedur Lokalna Grupa Działania Stowarzyszenie „Dziedzictwo i Rozwój” w Zwoleniu

Szanowni Państwo,

Zapraszamy Państwa – członków rady, zarządu, komisji rewizyjnej oraz pracowników biura LGD do wypełnienia ankiety dotyczącej oceny przyjętych rozwiązań funkcjonowania LGD w ubiegłym roku, procedur, kryteriów, wskaźników oraz innych istotnych dla prawidłowego funkcjonowania stowarzyszenia kwestii.

Ankieta jest anonimowa. Pytania mają charakter otwarty. Liczymy na Wasze zaangażowanie. Z góry dziękujemy za wypełnienie ankiety.

Wszelkich wyjaśnień udzielają pracownicy biura LGD pod adresem e-mail: stowarzyszeniedir@o2.pl

Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR przebiegała zgodnie z planem i można ją uznać za zadowalającą?

W jakim stopniu jakość składanych projektów wybieranych we wszystkich obszarach tematycznych wpływa na osiągnięcie wskaźników w zaplanowanym czasie?

W jakim stopniu stosowane kryteria wyboru projektów spełniają swoją rolę?

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

W jakim stopniu wybierane projekty realizowane w ramach LSR przyczyniają się do osiągnięcia celów LSR i w jakim stopniu przyczyniają się do odpowiadania na potrzeby społeczności z obszaru LGD?

Czy przyjęty system wskaźników dostarcza wszystkie potrzebne informacje niezbędne do określenia skuteczności interwencyjnej strategii?

Czy procedury naboru wyboru i realizacji projektów są przyjazne dla beneficjentów?

Jaka jest skuteczność działania biura LGD (działań animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?

"Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie".

Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała cele LSR?

Metryczka. Mieszkam i pracuje

- Ciepelów   Gózd   Jastrzębia   Jedlnia - Letnisko   Kazanów   Pionki g.   Pionki m.
 Policzna   Przytek   Tczów   Zwolen